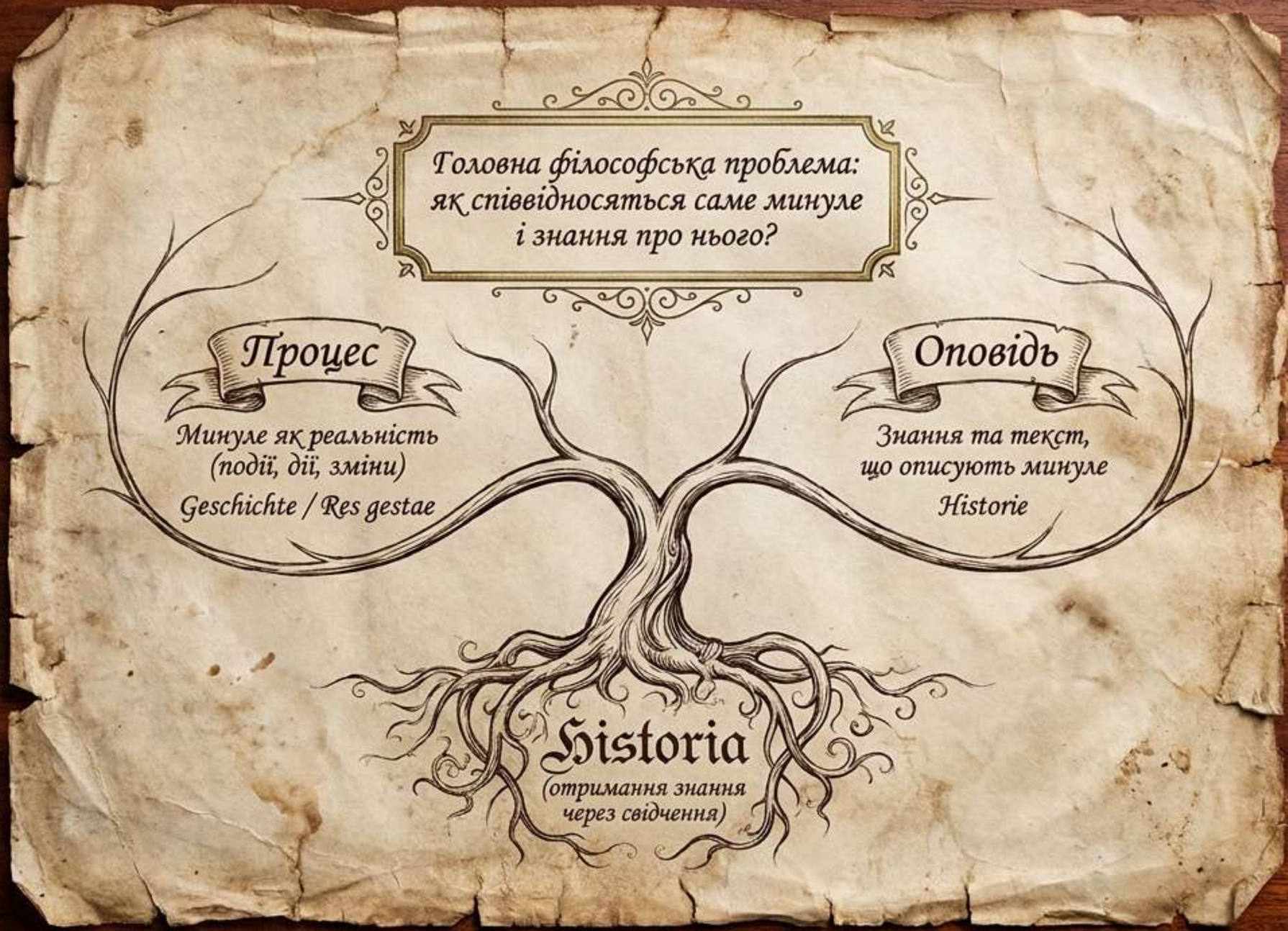
Філософія історії: Предмет, завдання та статус дисципліни

Від історичного факту до сенсу часу

Академічний курс
Вступна лекція

Gemini Notebook

Gemini Notebook

Історична наука

Завдання: Встановлення та систематизація фактів, реконструкція епох.

Матеріал: Конкретні джерела (документи, хроніки).

Методи: Критика джерел, порівняльний аналіз.

Філософія історії

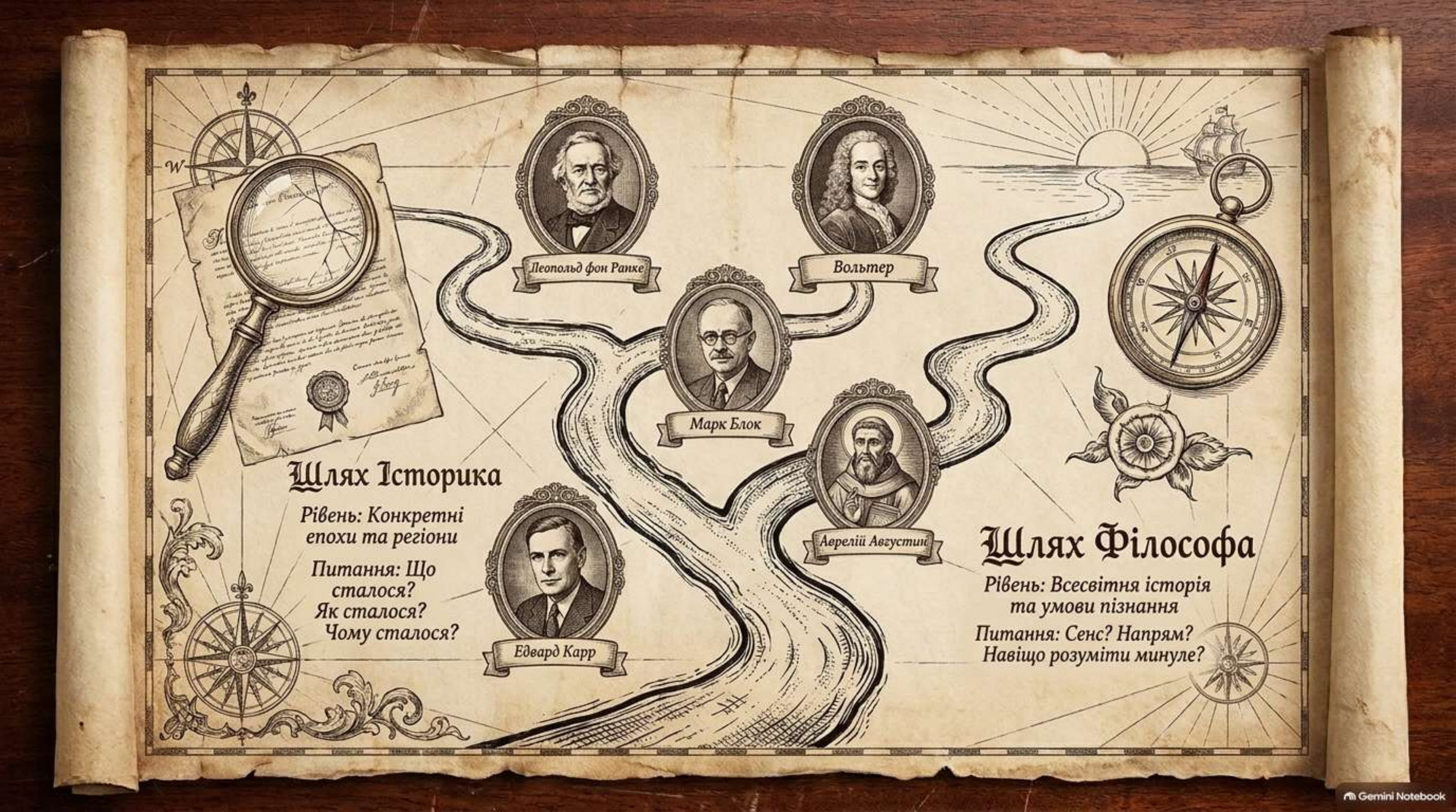
Завдання: Осмислення загального сенсу та природи історичного процесу.

Матеріал: Історичний час, закономірності, умови пізнання.

Методи: Критичний аналіз передумов, ціннісна рефлексія.

Спільний предмет: Людське минуле

Gemini Notebook

Леопольд фон Ранке
Вольтер
Марк Блок
Аврелій Августин
Едвард Карр
Шлях Історика
Рівень: Конкретні епохи та регіони
Питання: Що сталося? Як сталося? Чому сталося?
Шлях Філософа
Рівень: Всесвітня історія та умови пізнання
Питання: Сенс? Напрям? Навіщо розуміти минуле?

Філософія історії виростає з рефлексії над практикою історика.

Філософ і історик — це дві ролі, які поєднує один дослідник.

Методологія

Рефлексія

Р. Дж. Коллінгвуд
Ідея історії (1946)

Історія як наука про людські дії. Історик має реконструювати думку дійових осіб минулого у власній свідомості.

Gemini Notebook

Спекулятивна / Субстантивна

Фокус: Сенс, напрям і закономірності процесу.
Схеми всесвітньої історії.

Віко

Гердер

Кант

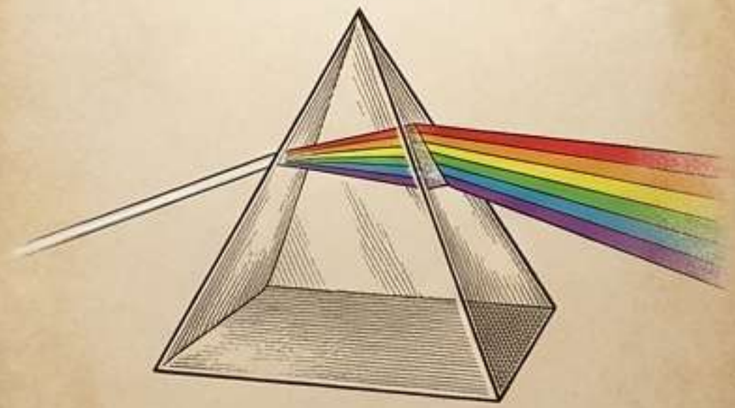

Гегель

Шпенглер

Тойнбі

Критична / Аналітична

Фокус: Епістемологія.
Факт, пояснення, оповідь, об'єктивність.

Дільтей

Гемпель

Дрей

Данто

Gemini Notebook

Gemini Notebook

Наративістський поворот (1970-1980-ті)

Історичне знання існує у формі оповіді.
Факти не говорять самі за себе.

Гейден Вайт

Історичні тексти мають літературну структуру (романс, трагедія, комедія, сатира).

Франк Анкерсміт

Дослідження логічної структури історичної оповіді.

Поль Рікер

Глибокий зв'язок між часом, оповіддю та людським досвідом.

Gemini Notebook

Онтологічний

Предмет: Сам історичний процес (буття історії, сили). Форми: лінійні, циклічні, плюралістичні концепції.

Епістемологічний

Предмет: Історичне пізнання. Як можливе знання про минуле на основі його слідів?

Методологічний

Предмет: Процедури дослідника. Критика джерел та історичне пояснення.

Аксіологічний

Предмет: Цінності в історії. Яке значення має минуле для сучасності? (Ніцше: монументальна, антикварна, критична).

Gemini Notebook

Антропологічний

Предмет: Людина як історична істота. Історичність як структура людського буття.

Наративістський

Предмет: Текст та історична оповідь. Конструювання чи відображення?

Підхід пам’яті

Предмет: Історична культура. Як суспільство пам’ятає та переживає минуле.

Gemini Notebook

Необхідність / Детермінізм
Об’єктивні закономірності
Герберт Спенсер: Великі люди є продуктом свого суспільства.
Свобода / Волюнтаризм
Вільний вибір, випадковість
Томас Карлайл: Історія як біографія великих людей.
Сучасний погляд
Взаємодія індивідуальних рішень, соціальних структур та випадковостей. Люди діють в умовах, які не обирали, але своїми діями змінюють їх.

Українська історіософія: Безперервність та Державність

Михайло Грушевський

Обґрунтування безперервності та самостійності українського історичного процесу.

В'ячеслав Липинський

Історіософія еліт і державотворчих традицій.

Іван Лисяк-Рудницький

Аналіз особливостей української історії в широкому європейському контексті.

Gemini Notebook

Gemini Notebook

Сучасна проміжна позиція

Повна об’єктивність неможлива через контекст, але стандарти раціональності дозволяють відрізнити обґрунтоване знання від упередженого.

Ернст Трельч:

Пошук балансу між історичністю контексту та загальнозначущими універсальними цінностями.

Gemini Notebook

Чотири завдання філософії історії

Осмислення природи процесу

Що є рушійними силами історії?

Межі історичного пізнання

Як ми можемо обґрунтовано знати минуле?

Форми оповіді та пам'яті

Як суспільство структурує і пам'ятає свій досвід?

Цінності для суспільства

Який сенс несе історія для сучасної людини?

Філософія історії — це не втеча від фактів, а їх найглибше осмислення.

Gemini Notebook

Архітектура Часу: Філософія історії в сучасному світі

Від критики метанаративів до антропоцену та відкритого майбутнього

Gemini Notebook

Філософія історії

Сенс, час, історичне буття

Онтологія

Історичний час (простір досвіду та горизонт очікувань)

Гносеологія

Історичне пізнання (істина, об'єктивність, межі розуміння)

Політична філософія

Легітимація влади (використання міфів та ідеологій)

Етика

Відповідальність і вина (моральний суд, політика пам’яті)

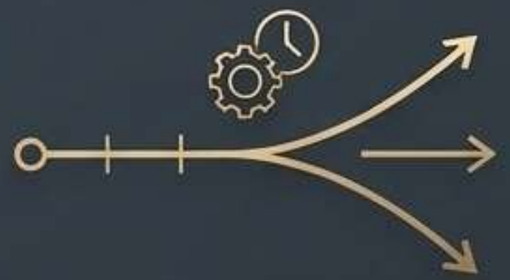
Соціальна філософія

Рушійні сили суспільства (структура і дія)

Gemini Notebook

Історія понять

Зростаючий розрив між «простором досвіду» та «горизонтом очікувань». Майбутнє стає відкритим.

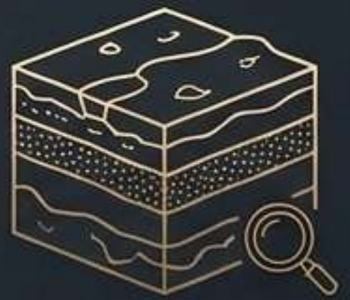

Аналіз оповіді

Історичний текст як етичний та естетичний конструкт. Форма оповіді впливає на інтерпретацію.

Тотальна історія

Школа «Анналів». Міждисциплінарний синтез історії з географією, соціологією та економікою.

Gemini Notebook

Рефлексія

Аналіз прихованих передумов дослідження.

Понятійний апарат

Відстеження змін значень суспільних понять.

Методи

Герменевтика та межі розуміння за Дільтеєм.

Аналіз оповіді

Деконструкція сюжетних схем в історіографії та медіа.

Критика ідеологій

Викриття імперських міфів, пропаганди та інструменталізації минулого.

Синтез

Спільна мова для розрізнених гуманітарних наук.

Аксіологія

Усвідомлення ціннісних позицій дослідника.

Прогноз

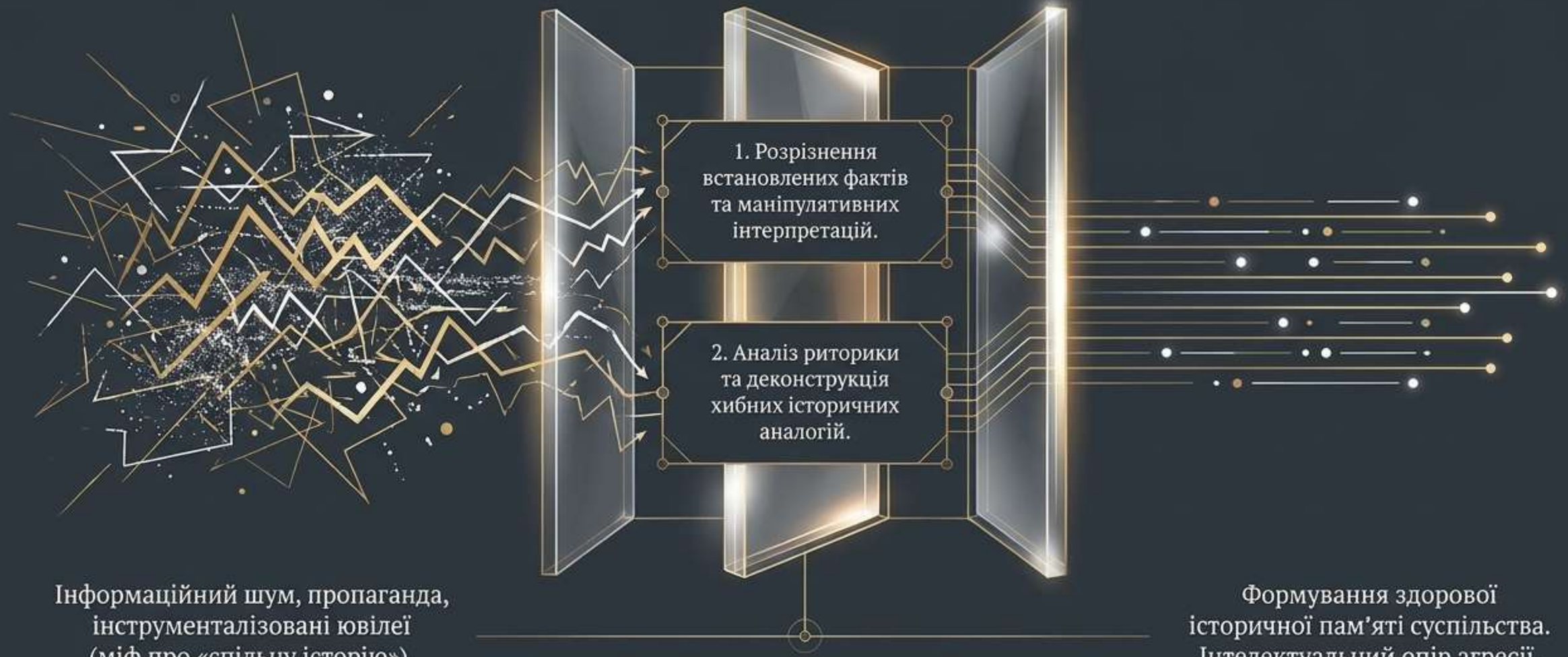
Оцінка сценаріїв без претензії на фаталізм.

Gemini Notebook

Вхідні дані

Філософський фільтр (Компетенції)

Чистий результат

Інформаційний шум, пропаганда, інструменталізовані ювілеї (міф про «спільну історію»).

Формування здорової історичної пам’яті суспільства. Інтелектуальний опір агресії.

Gemini Notebook

Gemini Notebook

Ілюзія: «Кінець історії» (Ф. Фукуяма)

Ліберальна демократія як фінальна точка еволюції людства. Відродження спекулятивного оптимізму.

Зіткнення з реальністю:

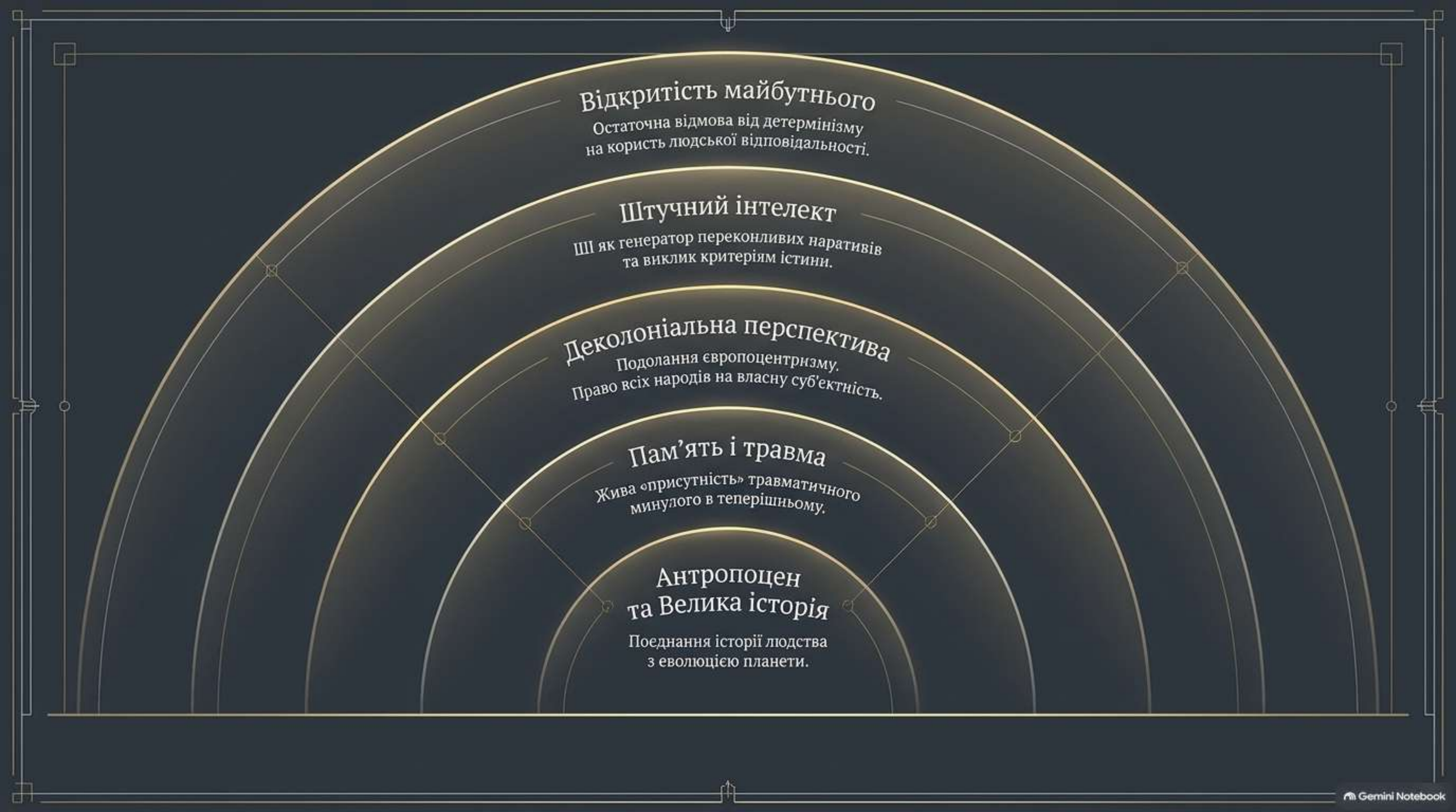
- Теракти 11 вересня 2001 року.
- Піднесення нових авторитаризмів (Китай, РФ).

Повномасштабна війна РФ проти України (2022) — повернення історії.

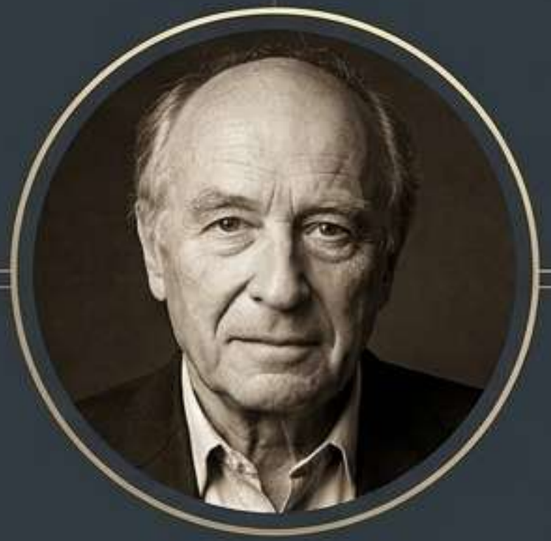

Висновок: Історія не завершилась. Глобальні кризи вимагають відмови від ілюзії лінійного прогресу.

Gemini Notebook

Gemini Notebook

Франсуа Артог

Презентизм

Новий режим історичності. Суспільство повністю зосереджене на теперішньому моменті, втрачаючи глибокий зв'язок із минулим та майбутнім.

Діпеш Чакрабарті

Клімат і Капітал

Глобальні виклики антропоцену остаточно стирають межу між природною еволюцією та людською історією.

Золтан Сімон

Безпрецедентні зміни

Технологічні та екологічні трансформації більше не вписуються в класичні уявлення про історичний час.

Gemini Notebook

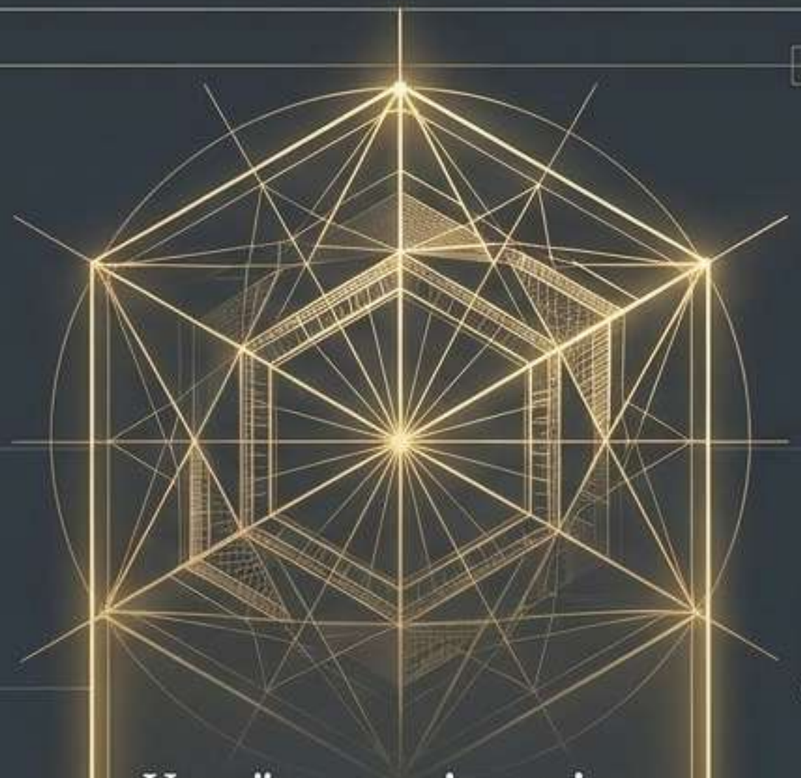
Імперський наратив:

Використання міфів про минуле для виправдання геноциду та заперечення окремішності української нації.

Концепція Т. Снайдера:

Протистояння «політики неминучості» (сліпа віра в лінійний прогрес) та «політики вічності» (міф про націю як вічну жертву і жертву і постійну загрозу ззовні).

Українська відповідь:

Творення історії дією

Творення історії дією. Досвід спротиву доводить, що історія не є фатальною наперед заданістю. Вона конструюється свідомим вибором.

Gemini Notebook

	Імперська / Тоталітарна парадигма	Деколоніальна парадигма (Український досвід)
Суб’єкт історії	Імперія та її вожді.	Народи, громадяни, горизонтальні рухи.
Ставлення до часу	Фаталізм. Циклічне повернення у вигадане «величне минуле».	Динамічний розвиток. Критична пам’ять про реальні травми (Голодомор).
Роль майбутнього	Визначене наперед. Підпорядковане ідеології.	Відкрите. Залежить від вибору та рішучості діяти.
Мета наративу	Легітимація агресії та тоталітарної влади.	Здобуття суб’єктності, захист гідності та свободи.

Gemini Notebook

Цифрова гуманітаристика та виклики ШІ

Можливості (Big Data)

Макроісторія. Аналіз гігантських масивів текстів розширює масштаби пізнання за межі традиційних методів.

Загрози (Епістемологічна криза)

ШІ здатний генерувати переконливі, але хибні історичні наративи (deepfakes) та фальсифіковані джерела.

Роль філософії історії

Захист критеріїв об'єктивної істини. Нагадування, що масиви даних без глибокого історичного контексту є сліпими.

Gemini Notebook

Досвід (Минуле)

Історія має закономірності — умови сприяють результатам. Минуле вчить, але не диктує.

1

Досвід (Минуле)

Історія має закономірності — умови сприяють результатам. Минуле вчить, але не диктує.

2 **Дія (Теперішнє)**

Свобода як рушій. Людський вибір і рішучість здатні змінювати процеси, що здаються неминучими.

3

Відповідальність (Майбутнє)

Етичний імператив: визнання відкритості майбутнього покладає на нас абсолютну відповідальність за його творення.

Gemini Notebook

Філософія історії не померла.

Вона переродилася з абстрактних спекуляцій на практичний інструмент виживання, критичного мислення та захисту свободи у світі безпрецедентних змін.

Gemini Notebook